

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ОБ'ЄДНУЮЧИЙ ФАКТОР ПРАВОВИХ СИСТЕМ СВІТУ

Сучасний період розвитку суспільства характеризується якісно новим станом, який визначається як процес глобалізації — всесвітній процес, що об'єднує національні утворення в єдину світову систему. Глобалізація передбачає зближення національних правових систем, створення єдиних правових стандартів, насамперед у сфері прав людини. В умовах глобального світу права, свободи, обов'язки людини і громадянина посідають основне за важливістю місце порівняно з іншими правовими явищами.

Процеси розвитку людства вказують на те, що об'єднуючим принципом для країн, які входять до будь-якої правової системи, є розвиток і становлення в них інституту прав людини як основи верховенства права.

Метою даної роботи є дослідження проблеми, що пов'язана з правами людини як об'єднуючого фактора сучасного етапу розвитку різних правових систем, передусім романо-германської і англосаксонської.

На сьогоднішній день загальновідомо, що права і свободи людини — одна з ключових наукових проблем, які всебічно вивчаються: з філософсько-гуманістичного погляду, в аспекті принципів перебудови правової системи, проведення економічної та культурної політики. Невичерпність прав і свобод людини є відображенням природи їх носія — людини, у зв'язку з чим їх слід аналізувати цілісно, комплексно, як категорію багатогранну та поліфункціональну.

Права людини засновані на принципах свободи, рівності та справедливості й мають універсальний характер. Універсальний характер прав і свобод людини визначає ту обставину, що вони є предметом дослідження всіх галузей суспільствознавства та ряду правових наук, кожна з яких визначає певну сферу життєдіяльності людини. З удосконаленням системи прав та свобод людини суспільство пов'язує вирішення ряду внутрішніх, міжнародних та глобальних завдань. Юридична наука в області прав та свобод людини має свій складний спектр дослідження.

У сучасних умовах глобалізації спостерігається тенденція зближення правових систем. Традиційні правові інститути романо-германської правової системи зазнають впливу прецедентно-правової судової практики. Водночас спостерігається вплив позитивістської правової системи на прецедентно-правову.

Досліджуючи зазначене питання, можна помітити, що основні причини сприйняття законодавчих актів системами країн загального права такі:

- а) необхідність сталого законодавчого врегулювання судового рішення;
- б) створення умов, за яких практика судового контролю знаходиться в неупередженості від судових рішень;
- в) забезпечення більш ефективного захисту прав людини. Визначальним фактором у цьому процесі є загальнолюдські засади, права людини, які відображають рух до визнання людини однією з вищих цінностей цивілізації [1, с. 246-248].

Існує тісний понятійний взаємозв'язок між поняттям правової системи як соціально-державного явища і розвитком поняття прав людини. Н. Оніщенко відмічає, що лише останніми роками завдяки наполегливим систематичним науковим пошукам з'явилася прийнятна концепція правової системи як комплексного юридичного утворення, що дозволило дати їй вичерпне визначення [2, с. 37]. Під правовою системою розуміється об'єктивне, історично закономірне правове явище, яке включає в себе взаємопов'язані й взаємодіючі компоненти: право і законодавство, що його втілює, юридичні установи й юридичну практику, суб'єктивні права й обов'язки, правовідносини, правову ідеологію тощо (визначення вітчизняних учених) [3, с. 27].

Загальновизнаним є той факт, що романо-германська правова система побудована на принципах позитивізму, згідно з концептуальними засадами якого нормативно-правовий акт є основною зовнішньою формою (джерелом) права у правових системах романо-германського типу.

На відміну від романо-германської правової системи англосаксонська правова система базується на прецедентно-правовій доктрині. Слід особливо звернути увагу на той факт, що в правовій системі, яка базується на прецедентно-правовій доктрині в галузі забезпечення прав людини на першому місці знаходяться не обов'язки, а права людини і громадянина, що захищаються насамперед судом.

Співвідношення природно-правових та державно-правових засад у романо-германській та англосаксонській правових системах базується на порівнянні основних ознак цих правових систем. При цьому одним із найбільш проблемних питань є взаємовплив романо-германської та англосаксонської правових систем, а точніше вплив державно-правової доктрини на прецедентно-правову доктрину. Як зазначає Н. Оніщенко, природно-правова частина правової системи відображає витoki права як невід'ємної якості людського буття. У ній закладена міра свободи, обумовлена природою і людським спілкуванням, яка необхідна для нормального існування людини. З іншого боку, державно-правовий зміст правової системи характеризують такі основні моменти: природні права й обов'язки людини, які закріплює і гарантує позитивне законодавство; нові правові можливості людини, які закріпила держава в нормативно-правових актах; правові пільги чи обмеження, які встановлені державою для людей [4, с. 24].

Аналіз питання прав людини як об'єднуючого фактора сучасного етапу розвитку різних правових систем пов'язаний не тільки з порівнянням основних ознак романо-германської та англосаксонської правових систем; вивченням, формуванням та розвитком елементів співвідношення та причин несприйняття однієї правової системи іншою, але й з взаємовпливом романо-германської та англосаксонської правових систем, а точніше взаємовпливу державно-правової і прецедентно-правової доктрин передусім у напрямі захисту прав людини в цих правових системах.

Ідея прав людини і зокрема її втілення у правову практику має довгу історію розвитку. Прийнято вважати, що природні та невідчужувані права людини походять ще з часів античності. Розвиток конституціоналізму у XVII — XIX ст.ст. супроводжувався прийняттям актів, основою яких є власне права людини. Серед таких документів необхідно насамперед відзначити такі: Декларацію прав людини і громадянина 1789 р. у Франції, яка стала результатом революційних подій; Білль про права, прийнятий у 1791 р. Конгресом США, що складається з 10 поправок до Конституції; ще раніше в Англії з прийняттям у 1689 р. Біля про права боротьба суспільства за свої права з владою короля дійшла свого логічного завершення.

Важливо відзначити, що перелічені документи були прийняті країнами, що належать до різних правових систем. Цією обставиною підкреслюється найбільш важлива, на наш погляд, особливість доктрини прав людини в історії людства — вона є сполучною ланкою як в розділеному світі минулих часів, так і в сучасному глобалізованому світі. З цієї точки зору не випадковим є те, що прийняття ООН 10 грудня 1948 р. в Парижі Загальної декларації прав людини відбулося як подія світового масштабу в Організації, яка об'єднує майже всі країни світу. Ця подія відбулася певною мірою як наслідок жахів Другої світової війни, і вже з самого початку засновники ООН, приймаючи Статут цієї поважної міжнародної організації на Конференції в Сан-Франциско в 1945 р., визначили принцип поваги до прав людини основною метою та завданням діяльності ООН [5, с. 30].

Вступ України до Ради Європи та ратифікація Європейської конвенції про захист прав і основоположних свобод людини дозволяє по-новому оцінювати функціонування механізму захисту прав людини в нашій державі. Конституційні та законодавчі норми держави повинні відповідати міжнародним договорам. Разом з цим важливим є те, що Суд — не політичний орган, як інші органи із захисту прав людини, а є органом із вирішення переданих йому спорів на основі права. Саме з цим пов'язане особливе значення юридичних процедур, закріплених у Конвенції і в Регламенті Суду. Останнє визначає відмінність прецеденту Європейського суду з прав людини від прецеденту, наприклад, в англійському праві, де суддя за певних обставин може виступити, по-суті, у ролі законодавця [6, с. 299-317].

В сучасних умовах глобалізації традиційні правові інститути романо-германської правової системи зазнають впливу прецедентно-правової судової практики. Водночас спостерігається вплив позитивістської правової системи на прецедентно-правову. Визначальним фактором у цьому процесі, на наш погляд, є загальнолюдські начала, права людини, які відображають рух до визнання людини однією з вищих цінностей цивілізації.

Основні висновки роботи полягають у такому.

1. У зв'язку із сучасними процесами зближення правових систем, насамперед романо-германської і англосаксонської, юридична практика певною мірою зняла суперечності природно-правового та позитивно-правового підходів до прав людини шляхом законодавчого закріплення основних прав і свобод, відстоюючи пріоритетність прав людини щодо держави.

2. У сучасному світі спостерігається тенденція зближення природно-правової доктрини і позитивного права, що проявляється у зменшенні розбіжностей між цими доктринами — відстороненістю позитивістського підходу від особистих і соціальних цінностей та незахищеністю природних прав поза правовим регулюванням державою.

Використані джерела:

1. *Принцип верховенства права: проблеми теорії і практики*: [монографія] / [у двох книгах] / [за заг. ред. Ю.С. Шемшученка] / Книга перша: Верховенство права як принцип правової системи: проблеми теорії / [відп. ред. Н.М. Оніщенко]. — К.: Вид-во «Юридична думка», 2008. — 344 с.
2. *Оніщенко Н.М.* Правова система: проблеми теорії: [монографія] / Н.М. Оніщенко. — К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. — 352 с.
3. *Правові системи сучасності. Глобалізація. Демократизм. Розвиток* / В.С. Журавський, О.В. Зайчук, О.Л. Копиленко, Н.М. Оніщенко; [за заг. ред. В.С. Журавського]. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — 296 с.
4. *Оніщук М.* Проблеми забезпечення прав людини в Україні: від Загальної Декларації прав людини до сьогодення / М. Оніщук // *Право України*. — 2009. — № 4. — С. 29-35.
5. *Збірка договорів Ради Європи. Українська версія*. — К.: Парламентське видавництво, 2000. — 656 с.
6. *Вступ до теорії правових систем*: [монографія] / [за заг. ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко]. — К.: Вид-во «Юридична думка», 2006. — 432 с.

Васецький В. Ю. Права людини як об'єднуючий фактор правових систем світу.

В роботі проводиться дослідження проблеми, що пов'язана з правами людини як об'єднуючого фактора сучасного етапу розвитку різних правових систем. Головна увага приділена зближенню на цій основі романо-германської і англосаксонської правових систем. Зазначено, що існує тісний понятійний взаємозв'язок між поняттям правової системи як соціального явища і розвитком поняття прав особи в романо-германській правовій системі. Зроблено висновок, що юридична практика певною мірою зняла суперечності природно-правового та позитивно-правового підходів до прав людини.

Ключові слова: романо-германська та англосаксонська правові системи, права людини.

Васецкий В. Ю. Права человека как объединяющий фактор правовых систем мира.

В работе проводится исследование проблемы, которая связана с правами человека как объединяющего фактора современного этапа развития разных правовых систем. Главное внимание уделено сближению на этой основе романо-германской и англосаксонской правовых систем. Отмечено, что существует тесная понятийная взаимосвязь между понятием правовой системы как социального явления и понятием прав человека в романо-германской правовой системе. Сделан вывод, что юридическая практика в определенной мере сняла противоречия природно-правового и позитивно-правового подходов к правам человека.

Ключевые слова: романо-германская и англосаксонская правовые системы, права человека,

Vasetsky V. Human rights as the joining factor of legal systems of the world.

In this work a problem which is connected with human rights as the joining factor of development of different legal systems is considered. The main attention is given rapprochement of the Romance-German and Anglo-Saxon legal systems. It is noted a connection between determination of legal system as social-state phenomena and determination of human rights. The conclusion that legal practice in a certain measure has removed contradictions of natural-legal and positive-legal approaches to human rights is made.

Key words: Romance-German and Anglo-Saxon legal systems, human rights.